

«Сунтаар улууһа (оройуона)» «Күүкэй уопсай үөрэхтээһин А.К. Акимов аатынан орто оскуолата»
муниципальной орто үөрэхтээгин тэрилтэтэ

Иванов И.Г.–Уйбаан Нуолур-оҕо талааннаах суруйааччыта

Күүкэй уопсай үөрэхтээһин
орто оскуолатын саха тылын
уонна литературатын учуутала, СР
үөрэҕириитин туйгуна, РФ
үөрэҕин бочуоттаах үлэһитэ
Евсеева Ангелина Петровна

Иһинээҕитэ

Кириитэ

I баһа. Оҕо литературата сайдытыгар И. Г. Иванов – Уйбаан Нуолур оруола.

1.1.Оҕо литературатын сайдыта

1.2.Уйбаан Нуолур – оҕо литературатын сайдыта

II баһа. Уйбаан Нуолур айымньыларын оскуолаҕа үөрэтии

2.1. Уйбаан Нуолур оҕоҕо аналлаах айымньылар – кылаас таһынан ааҕы уруктарыгар

Түмүк

Литература

Кириитэ

Национальной оскуоланы санардан сайыннарыы Концепцията оскуолаларга кириитэ төрөөбүт литератураба сангалыы сыһыаны олохтообута. Саха тылын, литературатын учууталын үлэтигэр суолта, болжомто ууруллан үлэбэ айымнылаах сыһыан үөскээбитэ.

Үрдүк таһымнаахтык суруллубут айымнылар бүгүнгү учуутал харабын далыгар хайаан да киирэллэр. Оннук айымнылар нөнүө учуутал оҕо болжомтотун общественной сыһыаннаһыларга, геройдар быһыыларыгар-майгыларыгар, кинилэр олоххо ылар миэстэлэригэр ханнык хардыы ордук чин, бигэ буолуон сөптөөбөр кэпсэтии аанын тэлэйэр, дьүүллэхэр, мөккүөр олохтуур. Ити барыта – оҕо олоххо буолар чачыны таба сыаналыырыгар, сөптөөх эппиэти буларыгар сабыдыаллыыр.

Бүгүнгү оҕо интэриэһэ, билиитэ-көрүүтэ киэн. Киниэхэ сайдыылаах кэм оҕолорун күннээби олохторуттан тымырдаах, толкуйдатар айымнылар наадалар.

Оҕо аналлаах литература иитэр-үөрэтэр суолтата баһыйар оруоллаах. Уһулуччулаах педагог А.С.Макаренко ханнык да айымнылары суруйуох иннинэ, кини иитэр суолтатын чуолкайдыхха, чопчулуохха диэн этэн турар. Оҕо анаан суруйуу бэйэтэ туспа уратылардаах. Бүгүнгү уустук кэм оҕотун психологиятын инэн-тонон билии, тула өтүгэр туох буола турарын кини харабынан көрүү, дьизэ кэргэннэ иитии уратыларын үөрэтии, оҕо дуугата туохтан мунчаарарын, айманарын билэ сатааһын, кинилэр эйгэлэрин кэтээн көрүү, өйдүү сатааһын – оҕо суруйааччыларын сорууга.

Бу соруугу биһиги биир дойдулаахпыт И.Г.Иванов –Уйбаан Нуолур бэйэтин кэккэ айымныларынан эрэллээхтик толорбута, оҕо-аймах талааннаах суруйааччытынан буолбута.

Чинчийиим сыала-сорууга:

1. Иванов И.Г.-Уйбаан Нуолуру оҕо талааннаах суруйааччытын быһыытынан сырдатыы

2. Төрөөбүт литератураба тапталы инэри

3. Кылаас таһынан аабыга уһуйуу

Чинчийиим предметэ:

Саха талааннаах суруйааччыта Иванов И.Г.- Уйбаан Нуолур

Чинчийиим объёга:

Уйбаан Нуолур айар үлэтэ

Сабаҕалааһын:

Суруйааччылар олохторун, айар үлэлэрин үөрэтэн, чинчийэн, кэнчээри ыччакка үтүө холобуру инэри, кинилэр эмиэ төрөөбүт дойдуларыгар бэриниилээх, баай дууһалаах дьон буолан тахсалларын ситиһии

I баһа. Оҕо литературатын сайдытыгар И.Г.Иванов –Уйбаан Нуолур оруола.

1.1. Оҕо литературатын сайдыта.

Үйэ кэринэ болдьоххо оҕо литературатыгар үтүс айымньы сурулунна. Олортон чабылхайдара үтүс сыл былытын-хаарын унуордаан кылааннарын ыһыктыбакка бүгүнгү оҕо кэрэхсэтэллэр, олоҕу сонургуу сана көрөн эрэр ааҕааччы өйүгэр-санаатыгар үтүөнү-үйэлээби олохтуулар.

Билиги суруйааччыларбыт история араас кэрдиис кэмнэрин кырдыктаахтык суруйан норуот ааспыт олоҕун өлбөт-сүппэт тыыннаатылар, кинилэр айбыт чабылхай образтара үгүстэргэ олох суолун буларга суолдьут сулус буоллулар. Эдэр киги сир-майгы, өй-санаа өттүнэн эллэнэн, чочуллан тахсытыгар улахан сабыдыалы онордулар.

Саха литературатыгар оҕо анаан айыллыбыт литература норуот тылынан уус-уран айымньытыттан, кинини эмсэхтээн ииппит фольклортан төрүттээх, 20-с сыллар саҕалананыларыгар саха бастакы лингвигэ С.А.Новгородов бастакы үөрэх кинигэлэригэр оҕо өйдөнүмтүө, кэбэҕэстик тийимтиэ тылларынан “Таал-Таал эмээхсин”, “Баҕа аттамыта”, “Кутуйахтар ыраахтаабылара”, “Кэччэгэй” у.д.а. остуоруйалары, кэпсээннэри, “Баҕа уонна тураах”, “Бүргэс уонна хабах” үгэлэри, “Бухатыыр балаҕана”, Айыы бухатыырын атаары” олонхолортон быһа тардылары танан киллэрбитэ.

Саха литературатын төрүттээбит А.Е.Кулаковскай, А.И.Софронов олоҕу сонургуу көрөн эрэр кырачааннары умнубатахтара. А.Е.Кулаковскай “Оскуолаҕа”, “Кутуйах”, “Куоска” диэн хоһооннордоох. “Оскуолаҕа” диэн хоһоонугар дьаданы тыа оҕото аан бастаан оскуола боруогун атыллаабытын, кини дууһатын ол кэмнээби туругун, туттуутун-хаптытын, симиттиитин арылхайдык көрдөрөр.

1923 с. “Кыым” итини тилэх үктэһэ “Хотугу ыччат” хаһыаттар, 1926 с. “Чолбон” сурунаал баар буолбуттара. Онно литература араас жанрдарыгар П.А.Ойуунускай, Эллэй, Амма Аччыгыһа, Күндэ, Суорун Омоллоон, А.Абаҕыныскай, Г.Бястинов, С.Ефремов көхтөөхтүк кыттыбыттара, үгүстэрэ айар үлэлэрин тылбаастан саҕалаабыттара. Бу кэмнэ орто уонна улахан саастаах оҕо сэргээн ааҕар Амма Аччыгыһа “Балаҕан иһэ”, Күндэ “Марба”, Суорун Омоллоон “Аанчык” кэпсээннэрэ айыллыбыттара.

1930-с сылларга оҕо литературата тема уонна уус-уран таһым өттүнэн сана айымньыларынан байбыта, 1934 с ытыллыбыт суруйааччылар Бүтүн Союзтааҕы съезтэрин ыйытынан-сүбэтинэн ити сыл Саха сирин суруйааччыларын I

конференциялара буолбута. Онно санга тэриллит Союз оҕо литературатын сайыннарар, эдэрдэртэн оҕоҕо анаан суруйааччылары бэлэмниир соруу ылыммыта. Кинигэ издательстватыгар оҕоҕо аналлаах салаа арыллыбыта. Оҕоҕо анаан суруйууга холонооччулары 1936с тэриллит “Бэлэм буол” хаһыат улаханлык көбүлээбитэ. 1938с. суруйааччылар Союзтарын уонна комсомол уобаластааҕы комитетын тэрийиилэринэн оҕо литературатыгар бастакы республикатааҕы конкурс биллэриллитэ. Бу сылларга поэзияҕа ордук таһаарылаахтык Эллэй үлэлэспитэ. “Чурум Чурумчуку” остуоруйа-поэма ССРС суруйааччыларын II съехигэр үрдүк сыанабылы ылбыта. Поэт “Буурҕа-буулдьа дьылыгар”, “Үс ыстык үөһүгэр” хоһоонноро Ийэ дойдуга бэриниилээх буолууга оҕону эрэ буолбакка, улахан ааҕааччыны кытта иппиттэрэ, өстөөххө өс-саас уотун умашпыттара.

Оҕолорго анаан бу сылларга Күннүк Уурастырап, А.Абаҕыныскай, Чабылҕан, С.Васильев эмиз биллэр-көстөр хоһооннорунан кыттыбыттара. Оҕоҕо аналлаах проза тема өттүнэн байбыта, иитэр-такайар идеята күүһүрбүтэ. Суорун Омоллоон “Чоочо”, “Чүөчээски”, Н.Заболоцкай “Сайылыкка”, П.А.Ойуунускай “Оҕо куйуурдуу турара”, Эрилик Эристиин “Хачыгыр”, Амма Аччыгыйын новеллалара, Бэс Дьараагын, Дьүөгэ Ааныстырап кэрэхсэбиллээх айымньылары суруллубуттара.

Аҕа дойду Улуу сэриитин кэминээҕи литература сүрүн уратыта - үрдүк патриотизм, норуот кыгалҕатын тэннэ үллэстии, өстөөбү үлтүрүтүүгэ ынырыы. Эллэй “Капитан Гастелло”, “Снайпер ырыата”, Чабылҕан “Хайыһар” айыллыбыттара.

50-с сылларга оҕо литературата санга таһымна тахсыбыта. Күннэтэ оҕо-аймаҕы кытта алтыһар, оҕо психологиятын ингэн-тонгон билэр учуутал идэлээх суруйааччылар

Норуот ааспыт олоҕор сэрии ыар тыына оспот бааһы хаалларбыта, оччотооҕу кыһарҕаннаах кэм оҕотун олоххо дьулуруун, инникигэ сырдык эрэлин Уйбаан Нуолур “Саллаат оҕото Чооруона”, П.Аввакумов “Окко түспүт оноһуум” сэгэннэригэр долгутуулаахтык суруйбуттара.

Бу кэрдийс кэм бэлиэ айымньытынан В.С.Яковлев-Далан улахан саастаах оҕолорго анаан суруйбут “Дьикти саас” сэһэнэ буолар.

Уйбаан Нуолур оҕолорго анаан элбэҕи суруйбута: “Суорҕан иһиттэн булуллубут”, “Сурук”, “Оҕо хараҕынан”, “Сайылык кыһа”. Суруйааччы айымньылары герой ис санаатын, мөккүөрүн, сырдык уонна харана санаалар хатыйсыыларын олус таба арыяллар. Онон да кини кэпсээннэриттэн, чуолаан оҕо уонна төрөппүт икки ардыгар тахсар тыһаһыннар толкуйдатар, таба быһаарыыны тобула сатыыр толкуйга тиэрдэллэр. Ити сааһын тухары оҕолору кытта үлэлээбит учуутал киһи иитэр-такайар үлэтэ анаан туруоруммут соруктара.

Онон И.Г.Иванов-Уйбаан Нуолур бэйэтэ учуутал идэлээх буолан, оҕо ис туругун таба көөһүн суруйар дьобурдааҕа оҕо литературата сайдыытыгар биир бэлиэ миэстэни ылбыта.

1.2. Уйбаан Нуолур- оҕо талааннаах суруйааччыта.

Иванов Иван Герасимович-Уйбаан Нуолур 1929с. кулун тутар 6 күнүгэр Сунтаар Хангалаһыгар төрөөбүтэ. Обургу оҕо саагын саамай ахтылбанаах кэмэ Хороҕо ааспыта. Аҕата Герасим Андреевич – мындыр мас ууһа, дьэ эргин булчут, утуйбат харахтаах колхоз хоһуона. Кини бииргэ төрөөбүт быраата Алексей Андреевич Күндэ диэн аатынан норуотугар кинник биллибитэ. 1934с. ыалдьан Дьокуускайга өлбүтэ. Саамай кэлин Күндэ дойдутугар 1930с сайын сылдыбыт. Онон, Уйбаан Нуолур убайын сурах хоту билэр эбит. Эһэтэ сэһэнньит эбитэ үһү. Ол да иһин, Иван Герасимович төрүттэрин удьуордаан айар тыл алыбыгар ыллардаҕа.

Сунтаар орто оскуолатын 1948с бүтэрэн баран учууталлаабыта. Үксүн кэтэхтэн үөрэнэн, маннай учительскай институту, онтон 1959с Саха Государственной университетин бүтэрбитэ. Саха тылын учуутала. Оскуолаҕа 40-ча сыл үлэлээбитэ. Ол тухары үөрэнээччилэри төрөөбүт культураҕа иитиигэ, ырыаҕа-үнкүүгэ дьобурдарын сайыннарыыга сыратын биэрэн үлэлээбитэ. Саха республикатын үтүөлээх учуутала.

Айар үлэнэн онус кыластан дьарыктаммыта. 1981с ССРС суруйааччыларын союһугар ылыллыбыта. Уйбаан Нуолур суруйар: “Учуутал уонна суруйааччы үлэлэрин дьүөрэлэһиилэрэ сороҕор олус ыарахаттардааҕын билбитим”. Бу чакчы улахан үлэһит киһи этиитэ. Кини айымньыларын ааҕа олороннун сөҕө саныыгын: хайдахтаах киһини умсугутар айымньыларый? Уйбаан Нуолур айымньылары 70-с сыллартан бэчээттэнэн барбыттара. Кини оҕо литературата курдук салааҕа энкилэ суох бэриниилээхтик үлэлээбит суруйааччы буолар. Иван Герасимович айылбаттан талааннаах учуутал буолан, оҕо ис туругун, кини майгытын-сигилитин өтө көрөр буолан, бэртээхэй кинигэлэри бэлэхтээн хаалларбыта: “Саллаат оҕото Чооруона” (1977), “Алаастаан тахсар аартык” (1980), “Сайылык кыһа” (1984), “Оҕо харабынан” (1988), “Алааска тыкпыт күн” (1989), “Суорҕан иһиттэн булуллубут” (1995), “Киһэһэни алаас” (1999). Суруйааччы бу кинигэлэрэ барылары алаас эйгэтигэн, кини үөрүүтүгэн-хомойуутуган силис-мутук тардынан тахсыбыттара.

Уйбаан Нуолур оҕолорго суруйбут хас биирдии айымньылары киһини умсугутар, тардар аналлаахтар. Суруйааччы олоххо баары, дьон дьылбатын кырабытык кэтээн көрөн уустаан-ураннаан сэһэргиир. Тугу барытын ырынгалаан өйдүүргэ кини айымньылары үөрэтэллэр. “Оҕо харабынан” кэпсээннэ ыал ийэтэ, аҕата иккиэн иһэллэрэ олоххо баар

көстүү. Суруйааччы бу кэпсээннэ иһэр ийэлээх оҕо хайдах олохтообун, ис туругун, өйүн-санаатын олус итэҕэтиилээхтик ойуулуур. Уйбаан Нуолур оҕо психологиятын билэрэ, оҕону таптыыра, аһынара көстөр. Геройун обраһыгар киирэн олорон суруйара ааҕааччыга ордук ылыннарыылаахтык тийэр.

“Үөһэ этээс кирилиэһэ” кэпсээни ханнык да киһи долгуйбакка, уйадыйбакка ааҕымыан сатамат. Сүрүн герой – Сиэнкэ, оскуоланы бүтэрээри сылдыар оҕо. Атаҕа улаханник ыалдыар, балтыһахтаах экзамен туттара кэлэр, иккис этээскэ тахсыахтаах. Төһө да “туруору таас хайа” буоллар, Сиэнкэ син-биир тахсан экзаменын туттарар сыаллаах. Уйбаан Нуолур бу көстүүнү олус долгутуулаахтык, ылыннарыылаахтык суруйар: киһи үөрэххэ, үтүөбэ дьулурун, кыабын, ыарахан кэмнэргэ бэйэ-бэйэбэ көмөлөсүһүүнү.

Онон, Уйбаан Нуолуру, оҕо талааннаах суруйааччытын, оҕо дууһатын инженерэ диэн ааттыахха сөп.

II баһа. Уйбаан Нуолур айымньыларын оскуолаҕа үөрэтин.

2.1. Уйбаан Нуолур оҕо аналлаах айымньылар кылаас таһынан ааҕы уруоктарыгар.

Уйбаан Нуолур “Оҕо харабынан” айымньыта учебникка киирэн үөрэтиллиэн баҕарабын. Тоҕо? Мин бу кэпсээни 6-с кылаас оҕолоругар икки уруокка үллэрэн былааммар киллэрэн, кылаас таһынан ааҕы уруогун курдук ытан турабын. Суруйааччы табыллыбыт айымньытынан ааҕабын. Бу билигин олоххо олус сытыытык турар актуальнай боппуруоһу – арыгылааһыны туруорбут. Арыгылааһын курдук дойду кыайтарбатах улахан ырыыны көрдөрөр проблемалаах айымньылары биһиги кылаас таһынан эрэ үлэлэргэ буолбакка, уруок быһыытынан үөрэттэхпитинэ, учуутал манна сыһыаннаах элбэх литератураны үөрэтэн туһаннабына баҕар туох эмэ эбии көмө тахсаарай диэн санаалаахпын.

Хас нэһилиэк айы арыгыны иһэр ыаллар суох буолбатахтар. Учуутал бу кэпсээни үөрэтэригэр кылааска баар оҕолор дьэ этээҕи усулуобуйаларын эрдэттэн билиэхтээх, психологическай өттүн таба көрүөхтээх. Бу айымньыны үөрэтэрбэр оҕолор олус чуумпуран уонна интэриэһиргээн истибиттэрэ, холобур, итинник төрөспүттүрдээх оҕо баар буоллабына, бу уруогунан туһанан киһиэхэ аһыныгас сыһыаны үөскэтиллиэхтээх. Бу айымньы иитэр-үөрэтэр суолтата олус улахан. Оҕо арыгы буортутун, содулун туһунан

билэ, ааҕа, хасыһа үөрэниэхтээх. Оҕолор бу айымньыны үөрэтэн баран бэйэлэрин санааларын суруйбуттара, олортон сорох үлэлэри холобурдуубун:

“Мин санаабар, Артур ийэлээх аҕатын туһуттан интернакка киирбитэ. Уопсайынан, Артур өйдөөх оҕо. Төһө да ийэлээх аҕата арыгылааталлар, Артур кинилэри олус таптыыр. Мин бу айымньыга Евлампий Кирсановиһы олус сөбүлээтим. Ирина Андреевна диэн иитээччиттэн уонна үрдүкү кылаас уолуттан кэлэйдим. Ирина Андреевнаны куһаҕан иитилиилээх дии санаатым, онтон уһун уол эмиэ бэрээдэҕкэ үөрэммитэх уол эбит, кини Артур баар-суох биир уруучукатын “хайытан” ылан туттар, өссө биир тырыттыбыт суос-соҕотох үтүлүгүн уларсан баран ингэриммитэ, “бирэскиигиттэн бэрсибэтэбин” диэн муннукка хаайбыта.

Суруйааччы Уйбаан Нуолур киһи уйулҕатын хамсатар кэпсээни суруйбут. Мин бу кэпсээни олус сөбүлээтим, үйэм-сааһым тухары хаһан да умнуом суоҕа”.(...)

“Оҕо харабынан” диэн кэпсээннэ Артур диэн 3-с кылааска үөрэнэр уол туһунан кэпсэнэр. Кини ийэлээх аҕата арыгыһыттар, ол иһин Артуру интернакка киллэрэллэр. Артур ийэлээх аҕата иһэллэрин иһин кинилэри санаан аанһа үөрэммит.

Биирдэ Артур дьиэтигэр кэлэн сурук хаалларан барар. Ол сурукка манньк диэн суруйар: “Ийээ, аҕаа, эһиги арыгыны испэт буоллаххытына эрэ мин интернаттан кэлиэбим”. Артур “интернакка тулаайах оҕолор олороллор, мин ийэлээх, аҕалаах эрэри интернакка олоробун” диэн хомойо саныыр. Төрөппүттэрин кытта олоруон олус баҕарар. Директор Артуртан ыйыппыта: “Дьиэбэр олоробун дуу, интернакка дуу”. Ол бириэмэбэ ийэлээх аҕата киирэн кэлбиттэрэ.

Артур ийэлээх аҕата арыгыларын испэт буолбуттар дии саныыбын. Артур суругар арыгы испэт буоллаххытына кэлэбин диэбитэ, онон уол дьиэтигэр барара буолуо. Мин Артуру олус сөбүлээтим, тоҕо диэтэххэ кини төрөппүттэрэ төһө да иһэллэрин иһин таптыыр эбит уонна Артур ити кэннэ үчүгэйдик үөрэнэрэ буолуо дии саныыбын”.(...)

“Оҕо харабынан” кэпсээннэ мин Артуру сөбүлээтим. Кини ийэлээх аҕатын арыгыһыт гыныан баҕарбат, кинилэргэ үчүгэи баҕарар. Евлампий Кирсанович диэн интернакка үлэлиир иитээччини сөбүлээтим. Артур интернаттан дьиэтигэр ийэлээх аҕата арыгылыылларын иһин кэлиэн баҕарбат. Дьиэтигэр сурук суруйан хаалларар. Уол итинэн ийэлээх аҕата арыгылыылларын утарар быһыыта. Артуру интернакка биир уһун уол муннаан тахсарын иһин хаатынкатыгар иккиэннэригэр ортотунан уу кутан кэбиһэр. Кинини директор ынырар уонна этэр: “Быйыл кыайан ударниктаабатын, интернакка үчүгэй дуу, дьиэбэр дуу?”. Онуоха ийэлээх аҕата киирэн кэлэллэр. Артур дьиэбэр диэбитэ буолуо дии саныыбын. Кини ийэлээх аҕата арыгылаабаттара эбитэ буоллар үөрэбэр үчүгэй буолуо этэ”. (...)

“Оҗо хараҗынан” кэпсээни биһиги саха литературатын уруогар үөрэттибит. Бу кэпсээнгэ Артур уол туһунан кэпсэнэр, кини 3-с кылааска үөрэнэр. Арыгы диэн куһаҕан дьаллык бу кэпсээнгэ Артур ийэлээх аҕата арыгылыылар, ол иһин кини интернакка олорор. Төрөппүттэрэ иһэллэриттэн олус санаарҕыыр, ону эрэ санаан тахсар, үөрэҕэр кытта мөлтөөбүт Артур иитээччитин Евлампий Кирсановиһы сөбүлүүр. Кини наһаа үчүгэй учуутал, Артур санаатын көтөҕөр, үчүгэйдик кэпсэтэр. Ол иһин Артур кинини эрэнэр, ийэлээх аҕам арыгыларын быраҕыахтара дии саныыр.

Кэпсээн бүтэһигэр мин Артур дьиэтигэр барыа, ийэлээх аҕата арыгыларын эмтэспиттэрэ буолуо дии саныбын. Артур үөрэхтээх киһи буоларыгар баҕарабын”(...)

Төрөппүт уонна оҗо икки ардыгар сыһыан «Оҗо хараҕынан» кэпсээнгэ эмиэ итэҕэтиилээхтик суруллубут.

Уйбаан Нуолур “Алаастан тахсар аартык” диэн кэпсээнин кылаас таһынан ааҕыга үөрэтэбин. Тоҗо диэтэххэ, суруйааччы Күүкэйгэ 1922 сыллаахха кыһыл этэрээтэ Павлов баандатын кытары күөнтэһиилэрин көрдөрбүт айымньыта буолар. Ити бастакытынан. Иккиһинэн, оҗолор билэр Арыыларга ойууланар.

“Собо ыабыт” диэн – “Араат байҕал тэнгэ аатырбыт улахан күөл.Кини удьуоргу кытыла сорох сиринэн быһах өңчөбүн курдук синньээн көстөр.Доко улууһун аата-ахса суох атын күөллэрэ киниэхэ холоотоххо букатын”оҗолор”. Ортотугар улахан арыы баар,онто линкинэс мастардаах, дьоҕус да буоллар оттонор ходуһалаах,куобах ууһуур тыа ойуурдаах. Төгүрүччү уу тыына буолан, күһүннү бастакы тоноруулар арыыны ырааҕынан тумналлар.Онон,бурдук, хортуоппуй үүнүүтэ табыллар,бэйэтэ туспа уһун сайыннаах үтүө дойдуга- бу лоскуй сир. Арыы илин өттүнэн, күөлү кэһэн тыаҕа куота сатаабыттыы, ууга уһулу ойон киирбит ойуур мастардаах.Ол тумуһаҕынан күөл билиитэ дьара, хоту энэргэ олорор ыаллар арыыга бу билиинэн сылдыһаллар. Саас, сайын наар тыынан,оттон күһүн уу тартаҕына сатыы оломноон да туоруохха сөп. “Бандыыттар олохтоох эр дьону саанан ыһхайан үүрэн киллэрэн окуопа хастарбыттар.Арыы биир өттүгэр дүлүн мастарынан арсыын кэтитээх гынан уһун соҕус күкүр охсон таһаарбыттар уонна ытыалаһар чуолҕаннардаабыттар. Ыаллартан аһы-үөлү халаан ылан, хас да сүөһүнү сүүскэ биэрэн,”омоллоон уйгута” диэн онно үһү.

Онон, оҗолорго суруйааччы олоххо баар буолбут түгэnnэртэн ылан айымньытыгар киллэрэрин “Алаастан тахсар аартык” кэпсээнинэн өссө ордук итэҕэтиллэр.

Уйбаан Нуолур “Сайылык кыһа” диэн сэһэнин 11 кылааска “Дьикти саас” сэһэнтэн быһа тардыыны үөрэспитэрин кэnnэ кылаас таһынан ааҕы уруогар киллэрэн биэриллэр.Үөрэнээччилэргэ суруйааччы бу сэһэнигэр үөрэспит оҗолорун ааттарын киллэртээбитин, олортон сорохторо Күүкэйгэ билигин баалларын эттэххэ өссө дьаныһан

туран аабыахтара, билэ-көрө сатыахтара. Бу айымны эмиэ биир актуальной боппуруоһу көтөбөр-ыччат производствоҕа тахсытыт. Коллективнай үлэ, дьону кытта бииргэ сылдыбы, үлэлээһин ордук эдэр ыччаты элбэххэ үөрэтэр. Нэһилиэкпитигэр тыа хаһаайыстыбатын кооператива баар, онно эдэр ыччат үлэлиирэ наада буолар. Дьэ, онон, Уйбаан Нуолур “Сайылыкка” сэхэнэ ити проблеманы көтөбөрүнэн оскуолаҕа үөрэтиллэрэ наадалаах уонна туһалаах.

Онон, мин кылаас таһынан аабы уруктарыгар суруйааччы Уйбаан Нуолур бииһиги нэһилиэкпитигэр сыһыаннаах даҕаны уонна билинни кэмгэ сытытык турар актуальной проблемалардаах айымнылары киллэрдим.

Түмүк

Онон, Иванов Иван Герасимович - Уйбаан Нуолур оҕо талааннаах суруйааччыта буоларын кини алаас туһунан дирин философиялаах, оҕо уонна төрөппүт икки ардыгар эйэлээх сыһыаны, үлэбэ, үөрэххэ, олоххо дьулууру көрдөрөр айымнылар кэрэхэлиллэр. Суруйааччы хас биирдии айымнылар үйэлээби, кэскиллээби түстүүлэр.

Уйбаан Нуолур кэпсээннэрин, сэхэннэрин туһунан, оскуолаҕа уонна нэһилиэнньэбэ үөрэтии, ырытыи киэнник ытыллара иитии өтүгэр көмөлөөх буолара саарбаҕа суох.

Бииһиги биир дойдулаахпыт Иван Герасимович Иванов-Уйбаан Нуолур дьон-сэргэ, оҕо аймах таптыыр уонна убаастыыр суруйааччыта буолар.

Туһаныллыбыт литература

1. Анна Матвеева-Айысхаана. Оҕо литературата үйэлэр кирбиилэригэр. Чолбон. 11/2000
2. А.Е.Захарова. Якутская детская литература. Якутск, 1981
3. Кус Хоро, 2001с.
4. Н.И.Иванов. Учуутал кэс тыла, 1996
5. Уйбаан Нуолур. Алаастан кэллим. 1972
6. Уйбаан Нуолур. Алаастан тахсар аартык. 1975
7. Уйбаан Нуолур. Саллаат оҕото Чооруона. 1977
8. Уйбаан Нуолур. Туус Кэнэли. 1980
9. Уйбаан Нуолур. Сайылык кыһа.1984
10. Уйбаан Нуолур. Оҕо хараҕынан.1988
11. Уйбаан Нуолур. Алааска тыкпыт күн.1989
12. Уйбаан Нуолур. Суорҕан иһиттэн булуллубут.1995

Угаров Г.С. Научные основы профилактики пьянства и алкоголизма среди населения РС(Я). Якутск, 2000